

Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб.наук.праць. – Випуск 35 / Редкол.: В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ «Планер», 2011. – С.12-17.

Герменевтична інтерпретація як засіб досягнення глибинного розуміння твору мистецтва: до питання формування мистецького досвіду майбутнього вчителя музики

УДК 378.2 : [37.011.3-051 : 78

Грінченко Т.Д.

У даній статті здійснюється спроба узагальнення теоретичних засад герменевтичної інтерпретації та доводиться необхідність залучення герменевтики до професійної підготовки майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: герменевтика, розуміння, мистецький досвід.

Герменевтическая интерпретация как средство достижения глубинного понимания произведения искусства: к вопросу формирования художественного опыта будущего учителя музыки

В данной статье предпринимается попытка обобщения теоретических принципов герменевтической интерпретации и доказывается необходимость привлечения герменевтики к профессиональной подготовке будущего учителя музыки.

Ключевые слова: герменевтика, понимание, опыт в области искусства.

Hermeneutic interpretation as a way to achieve deep understanding of the work of art: to the question of forming perspective music teacher's artistic experience

In this article the attempt of generalization of theoretical principles of hermenevticheskoy interpretation is undertaken and the necessity of bringing in of hermenevtiki is proved to professional preparation of future music master.

Key words: hermeneutics, understanding, experience in the realm of art.

Постановка проблеми. Проблема розуміння є однією із найактуальніших міждисциплінарних проблем. На передній план її висувають у філософії, психології, філології, естетиці та інших науках. Безперечно вона також стоїть у центрі уваги мистецької педагогіки, адже жодна сфера людської діяльності не в змозі забезпечити такий прямий і доступний шлях до пізнання, розуміння та розкриття життєвих смислів, як мистецтво. У формуванні мистецького досвіду майбутнього вчителя музики надзвичайно важливим є спонукання його до глибинного розуміння мистецьких творів, головним чинником якого постає здійснення герменевтичної інтерпретації.

Аналіз сучасних досліджень доводить, що необхідність упровадження в навчальний процес студентів вищих музично-педагогічних навчальних закладів герменевтичних методів спілкування з мистецтвом підтверджується визнанням їх пріоритетності в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. О.Олексюк вважає, що герменевтичним методам навчання притаманний значний дослідний потенціал, що їх використання виховує в майбутнього вчителя музики здатність до самостійного застосування засобів наукового пізнання в усіх видах музичної діяльності [5, с.187]. Г.Падалка зазначає, що впровадження герменевтичних засад мистецького навчання є однією із самих перспективних проблематик у галузі теорії й методики навчання мистецтва [6]. Ставлення до проблеми розуміння як до методологічної категорії герменевтики висловлюють А.Антонів, В.Знаков, А.Коваленко, А. Корнілов, Г.Костюк, С.Рубінштейн, Н.Чепелева та інші.

Метою даної статті є здійснення характеристики теоретичних засад герменевтичної інтерпретації та визначення її практичного впливу на формування мистецького досвіду майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших завдань, що стоїть перед вчителем мистецьких дисциплін, є повноцінне розкриття авторських задумів, здійснення аналізу-інтерпретації творів мистецтва з

метою досягнення розуміння як зовнішньої їх форми, так і внутрішнього змісту. В розв'язанні проблеми розуміння творів мистецтва в сучасній мистецькій педагогіці визнається ефективність застосування герменевтичних методів пізнання. Один із найвидатніших представників герменевтики¹, німецький філософ Г.Гадамер, доводить, що «твір мистецтва говорить про щось кожному так, начебто він говорить окремо кожному і начебто таке, що є тогочасним і сучасним. Тому й постає завдання усвідомити сутність того, про що твір говорить і довести її до свого розуміння й до розуміння інших» [2,с.12]. «Очікування змісту» є головним у процесі художнього розуміння, а наявність потреби власної побудови твору через вивчення його словника і мови є визначальним фактором для його глибинного осягнення. Герменевтика, за Гадамером – є інструментом осягнення історії та участі в ній. Єдиним інструментом розуміння художнього тексту німецький філософ вважав власну свідомість інтерпретатора, внаслідок чого відпадає будь-яка необхідність у методиці: герменевтика не претендує ні на роль теорії розуміння, ні на роль методу гуманітарних наук - вона має онтологічне значення, це вчення про буття, онтологія. Справжність і досконалість мистецького твору пояснюється тим, що в нього при створенні була вкладена душа митця. Осягаючи її, суб'єкт сприйняття «звертає очі усередину себе, вдивляється у власну душу»...[4, с.21]. Спілкування з твором мистецтва – це певного роду відкриття, підняття завіси над чимось прихованим, зрозуміти його означає зустрітись із самим собою.

Основною процедурою герменевтичного методу пізнання є вживання виконавця в духовний світ автора, суб'єктивне співпереживання і об'єктивна реконструкція того культурно-історичного світу, об'єктивізацією якого він є. Основоположного значення тут набуває феномен історичності. Отже, особливо важливим у розумінні художнього змісту твору мистецтва є глибинне ознайомлення з історичним контекстом його створення, з подіями,

¹ Герменевтика – теорія і мистецтво тлумачення текстів[Философский словарь, под ред. Фролова И.-М.1987]

що мали місце в житті автора у відповідний період. Як зазначав засновник філософської герменевтики Ф.Шлейєрмахер, розуміння художнього твору є можливим лише через «забуття» інтерпретатором власної історичної ситуації, відчуття «мислячого духу автора» [9, с.86]. Призначенням герменевтики, на думку філософа, є розуміння чужої індивідуальності та її втілення у власному вираженні. Ф.Шлейєрмахер розрізнявав у герменевтичній інтерпретації два моменти: розуміння мовлення як факту мови і думки. Перший момент є сферою граматичної інтерпретації. Другий – психологічної. Єдність граматичної і психологічної інтерпретацій, згідно з міркуваннями філософа, забезпечують цілісність розуміння. В той же час, Ф.Шлейєрмахер схилився до думки, що герменевтика не є системою прийомів і способів інтерпретації тексту, вона відпрацьовує загальні принципи розуміння його змісту, доводив, що інтерпретація - це діалог інтерпретатора з автором, наголошував на важливості співвідношення тексту з історичними і культурними факторами, що зумовили його появу, визнавав розуміння вихідним поняттям ставлення людини до життя.

Це положення стало підґрунтям герменевтичної концепції В.Дільтея, який вважав розуміння специфічним методом реконструкції духовного світу особистості: «якщо цей світ належить одній із попередніх епох, то розуміння переносить його у теперішній час» [1, с.436]. Розуміння духовного світу людини відбувається через тлумачення його думок. Особливо повно розкривається екзистенція особистості, якщо вона виражена в творі мистецтва. Устремління творця пояснюються через інтерпретацію його творів. Герменевтика дозволяє зрозуміти внутрішній світ автора, його життєвий досвід. В її основі, на думку філософа, лежить уява, перевтілення та інтуїція.

Для видатного німецького філософа М.Гайдеггера герменевтика взагалі є особливою системою світоспоглядання та «смыслорозкриття» [1, с.437]. Розуміння розглядалось ним як інструмент, необхідний для вирішення особистих практичних задач. М.Гайдеггер виявив універсальний характер

даного феномену, вказав на його роль у вирішенні всіх проблем буття. Людське існування є безглуздом, якщо воно не наділене розумінням. Смісл існування індивіду полягає в тому, щоб знайти своє місце між минулим і теперішнім, всередині традиції, що відходить у майбутнє, тобто розуміння смислу художнього твору є повноцінним, якщо в особистості сприймаючого перетинаються традиції і сучасність.

Актуальною на сьогоднішній день постає проблема розуміння у психології. За твердженням О.Рудницької, ставлення даної науки до поняття «розуміння» ґрунтується на виникненні у людини «невираженого, прихованого запитання»... Вчена вважає, що в осягненні твору мистецтва недостатньо вивчати семантичні значення художньої мови, аналізувати жанрово-стильові характеристики, з'ясовувати історичні відомості про автора, опановувати знаннями та прийомами вивчення форми твору. Обов'язковим є процес залучення суб'єктивного відношення до нього, здійснення особистого пошуку художнього смислу. Серед типів розуміння, на які звертається увага, виокремлюються: упізнання – сприйняття уже відомого твору; усвідомлення – детальний аналіз, визначення елементів та цілісності структури звичного за стилем, жанром і формою, але невідомого твору; осягнення – «відкриття нового», невідомого раніше твору, зустрічна адаптація «особистісного мислення реципієнта до отриманої інформації» [8, с.105-107].

В узагальненому вигляді інструменти, техніку, операції розтлумачення художнього тексту, взяті із досвіду герменевтики, надає Ю.Борєв, серед яких найбільш важливими у формуванні мистецького досвіду є:

1) включення «третього елементу» в процес розуміння: перший елемент – «Я» (особистість сприймаючого); другий елемент – авторський текст; третій елемент – це а) соціальна дійсність, що породила текст (соціологічний аналіз; б) аналогічні художні тексти (порівняльний аналіз); в) інші фактори культури (історико-культурний аналіз); г) особистість автора (біографічний аналіз); важливим інтерпретаційним прийомом, що розкриває смисл і

значення художнього тексту є співставлення його з реальністю, що його породила, та з сучасною для інтерпретатора дійсністю (останнє актуалізує текст);

2) «вживання», співпереживання, проникнення в художню логіку тексту, його «особисте переломлювання»;

3) осягнення художнього змісту, що відбувається у формі ідентифікації (інтерпретатор співставляє художні образи зі своєю особистістю і своїм власним життєво-естетичним досвідом);

4) «примірювання» художнього змісту на свою особистість, «перенесення», співставлення з собою, розуміння іншого через своє «я»;

5) для розуміння потрібно здійснювати розшифрування не тільки кожної семантичної одиниці тексту, але і сприймати її в контексті всього художнього мовлення, в загальному контексті культури, адже лише в рамках цілого розглядається значення кожного її смислоутворюючого елементу;

6) розширення духовного горизонту сприймаючого, розширення контексту (дійсність, культура, особистий досвід), в якому сприймається художній твір;

7) уява - є одним із необхідних елементів методології герменевтики, що використовує особистий досвід інтерпретатора [1, с.439-441].

За допомогою цих та інших операцій герменевтична інтерпретація створює можливості для «нарощування» художнього смислу шляхом творчого «домислювання», яке спирається на програму, закладену в творі. За законами герменевтики, процес розуміння художнього тексту обов'язково включає в себе осягнення та застосування в процесі інтерпретації правил і норм художньої мови, на якій викладено текст, виявлення індивідуальності автора, властивого йому стилю і способу мислення.

За твердженням С.Квіта, залежно від різних традицій, герменевтикою може вважатися вчення про інтерпретацію знаків і розуміння смислів у вигляді теорії мистецтва розуміння, певних правил інтерпретації, мистецтва їх застосування, процесу тлумачення. Вчений доводить, що основними

способами чи жанрами герменевтичної інтерпретації є читання, міркування (бесіда, діалог), художній переклад, есеїстика, а також висловлює своє ставлення до герменевтики як до способу незалежного міркування, спрямованого на вирішення конкретних проблем розуміння [3, с.35-36].

У здійсненні герменевтичної інтерпретації твір мистецтва прирівнюється до художнього тексту, що виконує роль своєрідного комунікативного повідомлення. В процесі сприйняття та осмислення твору його структурні елементи стають знаковими - семантичними. На відміну від літературної мови, що складається зі слів і речень, елементи мови інших видів мистецтва складаються з іконічних образів та знаків, що дозволяють сприймати мистецький твір як текст, викладений за законами його власної художньої мови як особливої комунікативної системи. Саме тому дидактичним забезпеченням здійснення герменевтичної інтерпретації є поглиблення та систематизація мистецьких знань студентів на основі вивчення семантики художньої мови різних видів мистецтва.

Підґрунтям осягнення мистецтва та набуття майбутнім вчителем музики мистецького досвіду є вивчення знакових особливостей та специфіки мови живопису, архітектури, графіки, музики, тощо як мови «особливих семіотичних систем»... На думку С.Романчук, в усіх творах мистецтва відслідковується направленість: «адресант – адресат. При цьому адресантом виступає митець, який заклав в іконізований художній образ певне інформаційно-прагматичне повідомлення естетичної направленості, а адресатом є реципієнт твору, який декодує закладену адресантом інформацію через призму своєї мовно-концептуальної картини світу та різноманітних індивідуальних чинників» [7].

Розуміння твору мистецтва відбувається за умови розуміння його мови, її законів і символічних знаків. Саме тому формування мистецького досвіду у студентів вищих музично-педагогічних навчальних закладів має відбуватися через досконале вивчення студентами взаємодії кольору і світла, колориту і тону, які визначають мову живопису; поетично осмислених, організованих у

часі і просторі рухів і позицій людського тіла – як мови хореографічного мистецтва; пропорції, ритміки об'ємних мас, як мови архітектури, тощо. Окрім того, студенти мають навчатися розрізняти твори мистецтва за ступенем їх якості, цілісності і художності, переконливості, з якою автору вдається умовними засобами передати присутність у творі живого світу, виникнення простору і руху. Залучення студентів до герменевтики значно поглиблює їхню мистецьку ерудицію, сприяє усвідомленню ними необхідності здобуття мистецьких знань у різних галузях мистецтва, підвищенню власного мистецько-освітнього рівня, спонукає їх до науково-пошукової діяльності, до вивчення семантики художніх мов різних видів мистецтва. Окрім того, ставлення до герменевтичної категорії розуміння як до мети і до дії виховує у майбутніх вчителів музики прагнення до глибинного осягнення мистецьких творів, формує у них здатність до художньо-образного мислення, уяви, фантазії, художньої рефлексії, ставлення до мистецтва як до засобу пізнання світу і себе в світі, дозволяє співставляти зміст творів мистецтва з власним життєвим досвідом, виховує здатність до художнього спілкування та ставлення до процесу розуміння і саморозуміння як до основного способу буття людини в світі.

Повноцінне та багатогранне осмислення мистецьких творів як основи набуття мистецького досвіду уможлиблюється за умови включення студентів в осягнення рефлексивної діяльності митця й аналізування власного життєвого досвіду у відповідності до відображених автором історичних, природних та емоційних станів. Саме тому особливо важливим постає завдання доведення до розуміння майбутніх учителів музики того, що рефлексія є основною умовою створення та сприйняття художніх творів. Необхідним також є ознайомлення студентів з герменевтикою як мистецтвом інтерпретації, створення умов для пізнання сутності та специфіки поняття «мистецька герменевтика», доведення універсальності категорії «розуміння». Особлива увага студентів має акцентувалась на важливості вивчення семантичних особливостей мови різних видів мистецтва, оскільки вона є

повноправним учасником комунікативних процесів, необхідною умовою утворення художнього діалогу з автором твору та художнього трилогу: студент – мистецька мова – мистецький твір. Також для здійснення герменевтичних інтерпретацій мистецьких текстів студентам потрібно пояснювати необхідність вживання, «співпереживального проникнення» в їх художню логіку, ідентифікування художніх образів з власною особистістю, зі своїм життєво-естетичним досвідом, яке відбувається за рахунок включення уяви – необхідного елементу методології герменевтики.

Отже, **висновком** теоретичного аналізу категорії розуміння та здійснення герменевтичної інтерпретації є визнання необхідності залучення до даного процесу активних розумових, пізнавальних, емоційних, інтуїтивних дій студента - суб'єкту сприйняття і його наставника – викладача фахових дисциплін, де в процесі індивідуального художнього спілкування має здійснюватись безпосереднє пізнання художньої реальності мистецьких творів, дослідження авторської індивідуальності, неповторності життєвого шляху кожної людини. Такий глибинний підхід до вивчення творів мистецтва стане основою глибинного й ґрунтового підходу і до їх створення: чи в якості диригента шкільного хору, чи в якості вокального або інструментального виконавця, майбутній учитель музики буде носієм особливих смислів, що містяться в творах мистецтва і виступають рушійною силою гуманізації та гармонізації як шкільного навчального процесу, так і суспільства в цілому.

Література:

1. Борев Ю.Б. Эстетика. – М.: Изд. полит. л-ры (Изд. четв. доп.), 1988 – 496 с.
2. Гадамер Г. Эстетика і герменевтика // Г.Гадамер. Герменевтика і поетика. - Київ: «Юніверс», 2001.- 288 с.
3. Квіт С.М. Герменевтика: Навч.посібник. / С.М.Квіт; К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 42 с. – Бібліогр.: с.35-36.
4. Лещенко М. П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: До проблеми педагогічної майстерності: Навчально-методичний посібник. / М.П.Лещенко; К.: АСМІ, 2003. – Ч.1. – 304 с.
5. Олексюк О.М. Сучасна музична освіта: інноваційний аспект. / Ольга Миколаївна Олексюк. // Восток — Запад: культура и цивилизация: Материалы междунар. музыковед. семинара и науч.-практ. конф. 2003 г. — Одесса, 2004.- 390 с. - С.184-192.

6. Падалка Г.М. Концептуальні засади мистецької педагогіки / Галина Микитівна Падалка // Всеукраїнська науково-практична конференція «Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії» / К.: 2007. - [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації: www.culturalstudies.in.ua/knkonf_hosv_zm.php - 50k –
7. Романчук С.М. «Художній текст як інструмент естетичної компетенції та семіотики мистецтва» / Світлана Миколаївна Романчук / Міжнародний науковий форум «Простір гуманітарної комунікації - [Електронний ресурс] – Режим доступу до інформації: www.pgk.npu.edu.ua/index
8. Рудницька О.П. Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя // Оксана Петрівна Рудницькі; Навч. посіб. – К.: КДПІ, 1992. – 96 с.
9. Шлейрмахер Ф. Речи о религии к образованным людям ее презирающим. // Ф.Шлейрмахер - М.-К.: "РЕГ-book-USA", 1994. - С.85-151.